

- 1140 do 1172 Vladislav II.
syn Vladislava I. (od r. 1158 druhý český král jako Vladislav I.)
- 1172 až 1173, 1178 do 1189 Bedřich
syn Vladislava II.
- 1173 do 1178 Soběslav II.
syn Soběslava I.
- 1189 do 1191 Konrád II. Ota
vnuk Konráda I. Brněnského
- 1191 do 1192 Václav (II.)
syn Soběslava I.
- 1192 až 1193, 1197 až 1198 Přemysl Otakar I.
syn Vladislava II. (později král)
- 1193 do 1197 Jindřich Břetislav
vnuk Vladislava I. (pražský biskup)
- 1197 Vladislav Jindřich
syn Vladislava II.

KRÁLOVÉ (dědiční)

- 1198 do 1230 Přemysl Otakar I.
syn Vladislava II. (nejprve kníže, později první dědičný král)
- 1230 do 1253 Václav I.
syn Přemysla Otakara I.
- 1253 do 1278 Přemysl Otakar II.
syn Václava I. (také vévoda rakouský, štýrský, korutanský a kraňský)
- 1278 do 1305 Václav II.
syn Přemysla Otakara II. (od roku 1300 do r. 1305 také polský král)
- 1305 do 1306 Václav III.
syn Václava II. (v letech 1301–1305 uherský král, 1305–1306 polský král)

Panovníci raného středověku

Bořivoj I.

(*?, † 889/890)

První historicky doložený český panovník Bořivoj I. z rodu Přemyslovců byl podřízen velkomoravskému knížeti Svatoplukovi a moc nad českým územím získal s velkomoravskou vojenskou podporou. Roku 872 zase Bořivoj vojensky podporoval Svatopluka v jeho sporu s východofranským králem Ludvíkem Němcem. Roku 883 se nechal společně se svojí ženou Ludmilou (pocházející z rodu Lužických Srbů nebo Pšovnanů) pokřtít, podle legendy z rukou moravského arcibiskupa Metoděje. Jeho křest vyvolal odpor, Bořivoj

Pozdní středověk – Lucemburkové, husité a stavovský stát

Panovníci pozdního středověku

Jindřich Korutanský

(* 1273 až 1280, † 2. duben 1335 Tyroly)

Tyrolský hrabě a korutanský vévoda byl spojencem Václava II. a roku 1306, už za vlády Václava III., pojal za manželku Václavovu dceru Annu. Na dobu svého plánovaného tažení do Polska svěřil Václav III. správu země svému švagru jako zemskému hejtmanovi. Tak se stalo, že poté, co byl poslední Přemyslovec v Olomouci zavražděn, stal se Jindřich coby manžel nejstarší Přemyslovný hlavním kandidátem českého trůnu. Volební sněm se také vyslovil valnou většinou v jeho prospěch. Jindřich Korutanský však dlouho nevládl. Už za měsíc přitáhla vojska římského krále Rudolfa Habsburského. Jindřich se ani nepokusil své postavení obhájit a tajně uprchl i s manželkou Annou z Pražského hradu. Po necelém roce vlády nepopulární Rudolf zemřel a Jindřich se mohl v polovině roku 1307 vrátit do Čech. Větší část šlechty opět uznala následnická práva manžela Anny Přemyslovný a zvolila si jej podruhé králem.

Jindřich však nebyl schopen zastavit hospodářský a finanční úpadek, vzrůstající se chaos ani prohlubující se zadluženost královské pokladny, na níž nesl sám vinu. Rychle sílila panská opozice, která své naděje na změnu vládce spojila s poslední dosud svobodnou dcerou Václava II. Eliškou Přemyslovnou. Výběr osoby manžela a budoucího krále padl na Jana Lucemburského, syna nového římského krále Jindřicha VII. Tentokrát se však Jindřich nehodlal vzdát české koruny lehce a rozhodl se o ni bojovat. Zemský sněm ho prohlásil za zbaveného trůnu, šarvátky mezi ním a šlechtou však ukončil až Jan Lucemburský v čele říšského vojska. Jindřich uprchl do Korutan, ale titulu českého krále ani formálního titulu krále polského se nikdy nevzdal.

Jindřichovu dceru Markétu, jedinou dědičku korutanských držav, získal Jan Lucemburský jako nevěstu pro svého druhorozeného syna Jana Jindřicha ve snaze zajistit si lákavé menhardovské dědictví. V případě smrti stárnoucího vévody měl převzít poručnictví nad jeho dětmi a regentskou vládu v Korutanech a Tyrolsku. Ani tehdy se však Jindřich nezřekl svých nároků na českou korunu. Ve vysokém věku zemřel nečekaně po záchvatu mrtvice. Markéta svého prvního manžela zapudila a provdala se za syna císaře Ludvíka Bavora. Lucemburkům tak nezůstalo z korutanského jmění nic.

Další osobnosti pozdního středověku

Mistr Theodorik, též Dittrich, Dětrich, Jetřich

(* před 1328 Itálie?, † před 3. březnem 1381 Praha?)

Nejvýznamnější malíř deskových obrazů a nástěnných maleb císaře Karla IV. i celé české vrcholné gotiky (a jeden z prvních umělců, které známe jménem) přišel do Prahy pravděpodobně z Porýní po studijní cestě do severní Itálie v 50. letech 14. století. Roku 1359 prokazatelně již nějaký čas vlastnil dům na Hradčanech. V letech 1359–1367 pracoval jako významný dvorní malíř Karla IV. v Praze a na Karlštejně. Císař jej nazýval svým malířem a dvořanem a za vyzdobení královské kaple na Karlštejně mu ve zvláštní listině z roku 1367 potvrdil, že Theodorikův dvůr a polnosti v obci Mořina dědičně osvobodí ze všech daní a poplatků.

Theodorik navazoval na dílo svého předchůdce ve službách Karla IV., Mistra Lucemburského rodokmene, který byl autorem výzdoby císařského paláce na Karlštejně a tzv. ostatkových scén v kapli Panny Marie v letech 1356–1357. Theodorikova dílna provedla celkovou unikátní výzdobu kaple sv. Kříže na hradě Karlštejně v letech 1360–1365. Tvoří ji především 129 deskových obrazů polopostav světců, světic a proroků, kteří představovali „nebeské vojsko“ střežící svaté ostatky uložené v kapli. Theodorikovy obrazy svou stylizací postav, opuštěním gotického lineárního slohu a modelací tváří a drapérií pomocí světla a stínů překonávají předchozí výtvarný styl. Na deskových obrazech církevních Otců, pocházejících z Theodorikovy dílny (*sv. Augustin, sv. Ambrož, sv. Řehoř*), se objevují inovace v podobě malířských zátiší. Z Theodorikovy dílny vzešel nejspíše i Mistr Třeboňského oltáře.

Petr Parlér

(* 1332 nebo 1333 Kolín nad Rýnem nebo Gmünd, † 13. července 1399 Praha)

Stavitel, kameník, sochař a řezbář Karla IV. byl mezi architekty své doby výjimečnou osobností, novátorem. Narodil se roku 1332 nebo 1333 v Kolíně nad Rýnem nebo v Gmündu. Na těchto místech totiž tehdy působil jeho otec, stavitel Heinrich Parler z rozvětvené a slavné německé stavební rodiny. Příjmení Parler vzniklo z německého označení stavbyvedoucího, u nás dochovaného ve tvaru polír. Petřův otec Heinrich vedl stavbu kostelů v Gmündu, Augsburgu, Norimberku a Štrasburku. Jeho stavební huť působila i na stavbě katedrál v Kolíně nad Rýnem. Tam všude mladý stavitel získával zkušenosti. Karel IV. projevil pozoruhodný odhad, když se rozhodl do čela katedrální huti postavit dvacetiletého mladíka. Tak mladý Petr byl, když byl roku 1352 povolán, aby na nejprestižnější císařově stavbě nahradil zesnulého stavitele jihofrancouzských katedrál Matyáše z Arrasu.

Mladý mistr měl umělecké nadání, technickou intuici, zkušenosti z vrcholných stavebních děl své doby, ale i mladistvé sebevědomí a odvahu. Nechtěl stavět podle plánů svého předchůdce, jeho představa byla mnohem smělejší. Chtěl uskutečnit něco, co neudělal nikdo před ním. Chtěl otisknout do hmoty nejenom vznešenost ducha, ale i krásu, kterou nespoutá tíha kamene. A skutečně to dokázal. Zcela přepracoval plány svého předchůdce. Hned v prvním díle – zaklenuť sakristie – použil nevídaný prvek – visutý svorník. Jeho vrcholným dílem však byla klenba vysokého chóru. Petr Parlér v ní porušil

španělského Habsburka Karla II. se měl stát jeho nástupcem. Jako protikandidát však vystoupil Filip z Anjou, vnuk francouzského krále Ludvíka XIV. Soustředění španělského dědictví (kromě vlastního Španělska a jeho území v Evropě šlo také o obrovské koloniální panství v Americe) pod vládou bourbonského rodu však bylo nepřijatelné pro Anglii, Nizozemsko a další evropské státy, které spolu s habsburskou monarchií uzavřely protifrancouzskou koalici. Vypukla válka o španělské dědictví. Po smrti Josefa I. se Karel jako jeho nástupce stal hlavou habsburské monarchie. Uherským králem byl korunován roku 1712, česká korunovace proběhla v roce 1723. Císařem římskoněmecké říše byl zvolen roku 1711. Během Karlovy šestadvacetileté vlády se začala projevovat vnitřní slabost habsburské monarchie. Územní zisky z úspěšné války s Tureckem v letech 1716–1718 ztratila v dalším střetu na Balkáně o dvacet let později (1737–1738), v polovině třicátých let přišla v důsledku neúspěšného střetu s Francií o některá území v Itálii.

Po svém nástupu na císařský trůn a uzavřením satmárského míru zřídil se schválením uherského sněmu stálou armádu, což mu umožnilo zlikvidovat poslední zbytky osmanského panství v Uhrách. Po definitivním vytačení Turků z Uher nastoupil kurz hospodářské a politické konsolidace monarchie. Ve vnitřní politice se neúspěšně pokoušel omezit privilegia uherské šlechty a zavést do praxe starší plán centralizace monarchie. Řadou reforem schválených uherským sněmem v r. 1723 upravil hospodářské, soudní i správní poměry země. Roku 1713 Karel VI. vydal *pragmatickou sankci*, v níž byla ustanovena nedělitelnost habsburských držav a v případě vymření mužské linie Habsburků nástupnictví linie ženské. Cílem bylo zajištění nástupnictví pro jeho děti (tedy i dcery) v případě, že by nezanechal mužské potomky. Následkem tohoto rozhodnutí bylo, že roku 1740 po nastoupení Marie Terezie na trůn začaly války o rakouské dědictví. Karel VI. byl velmi zbožným katolíkem, za jeho vlády se rozpoutala v monarchii další vlna rekatolizace zaměřená hlavně proti nekatolickým vlivům v českých zemích. Zemřel na otravu houbami.

Marie Terezie

(* 13. května 1717 Vídeň, † 29. listopadu 1780 Vídeň)

Nejstarší dcera císaře Karla VI. a Alžběty Kristýny byla v důsledku *pragmatické sankce* z roku 1713 předpokládanou dědičkou habsburských zemí (rakouského dědictví). Od mládí ji vychovávali jezuité. Její otec Karel VI. chtěl následnictví pojistit ještě tím, že by pro ni našel odpovídajícího manžela. Jako nejvhodnější se jevil František Štěpán Lotrinský. Ve válce o polské následnictví František Štěpán ztratil Lotrinsko, přesto bylo roku 1736 manželství uzavřeno.

Po smrti svého otce dne 20. října 1740 se Marie Terezie stala panovnicí nad habsburskými zeměmi, rakouskou arcivévodkyní, vévodkyní lotrinskou a vévodkyní toskánskou. Ostatní tituly (včetně královny české a markraběnky moravské) si musela postupem času nechat nejprve potvrdit, takových titulů bylo celkem dvacet. Problémy na začátku své vlády měla nejen s okolními zeměmi, na něž si činila nárok, ale i uvnitř Rakouska, kde v některých oblastech nepovažovali za dobré, aby jim vládla žena. Dalším naléhavým problémem byl fakt, že Karel VI. nezasvětil svou dceru do „věcí státních“. Uplynulo jen několik dní vlády Marie Terezie a Prusko v čele s Fridrichem II. žádalo od Rakouska celé Slezsko výměnou za dva milióny zlatých, za záruku rakouských držav v říši a za zasazení

Důležité pojmy

Břetislavova dekreta

Soubor nařízení směřujících zejména k potlačení zbytků pohanství, který vydal v roce 1039 český kníže Břetislav I.

Česká konfese

Společné vyznání víry, které si prosadily české nekatolické stavy na zemském sněmu roku 1575. Stala se základem luteránství v Čechách.

Čtyři artikuly pražské

Do čtyř bodů formulovaný husitský program shrnující politické a věroučné zásady husitství. Za autora textu z roku 1419, na němž se shodla pražská a tábořská strana, je pokládán Jakoubek ze Stříbra.

Dekret kutnohorský

Listina omezující vliv cizinců na pražské univerzitě vydaná roku 1409 za vlády Václava IV. Podle dekretu měl mít český národ na univerzitě tři hlasy, ostatní národy (saský, bavorský a polský) po jednom. Důvodem k této změně byl zákaz učení Jana Viklefa odhlasovaný německýmiistry. Důsledkem byl odchod dosavadní německé většiny profesorů i studentů na jiné univerzity.

Generální pardon

Výnos císaře Ferdinanda II. z roku 1622, kterým měli být omilostněni ti účastníci českého stavovského povstání, kteří přiznali svoji účast. Byly jim zaručeny osobní svobody, ne však zachování majetku. Následující konfiskace (zabavování) majetku postihly 622 českých šlechtických rodů.

Ius regale montanorum

(Právo královské horníků) Horní zákoník, kterým Václav II. roku 1300 stanovil nová pravidla těžby stříbra a ražby mincí, mimo jiné zavedl novou hodnotnou minci Pražský groš.

Maiestas Carolina

(Codex Carolinus) Návrh zemského zákoníku Karla IV. z roku 1351 měl posílit majetek koruny a vládu krále. Určoval například 29 královských měst a 13 hradů, které nesměly být dány do zástavy, nebo navracel do královského majetku půdu přisvojenou šlechtou. Odpor šlechty k tomuto zákoníku byl však tak silný, že samotný Karel IV. od jeho důsledného prosazování upustil.